

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

تأثیر اشتغال زنان بر جرایم اعضای خانواده از منظر جرم‌شناسی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمدعلی حاجی ده‌آبادی

استاد مشاور:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر جلال الدین قیاسی

دانشجو:

مینا صفیان بلداجی

بهار 1389

تقدیم به

پدر عزیزم

که تمام موفقیت هایم را مدیون حمایت ها و تشویق های ایشان می

دانم

و

مادر فداکارم

که همواره در تمام زندگی ام مرایاری کرده است.

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس خالق یکتای هستی را که با دیده رحمت بر بنده خویش نگریست و شوق آموختن و قدم نهادن در مسیر علم و دانش را به او ارزانی داشت.

برای آموخته‌های ارزشمندی که طی تدوین این رساله برای اینجانب حاصل شده و نقاط مثبتی که در آن به چشم می‌خورد، بی‌شک مدیون اساتید اندیشمندان، فقیه و دلسوز خود جناب آقای دکتر محمدعلی ده‌آبادی، استاد محترم راهنما و جناب آقای دکتر جلال الدین قیاسی، استاد محترم مشاور هستم که مساعدت‌ها و ارشادهای فاضلانه و دلسوزانه ایشان چه در طول دوره کارشناسی ارشد و چه در مراحل انجام تحقیق راهگشای اینجانب بوده است. در اینجا بر خود لازم می‌دانم مراتب قدردانی خود را ابراز نموده و برای ایشان توفیقات روزافزون از خداوند متعال مسئلت دارم.

چکیده

زنان همواره در طول تاریخ دوشادوش مردان کار می‌کرده‌اند. با صنعتی شدن جوامع و به ویژه بعد از جنگ جهانی دوم، از سویی حضور بیشتر زن را در عرصه‌های اقتصادی خارج از محیط خانه به دنبال داشت و از سوی دیگر مسایل و مشکلات اجتماعی رو به قرونی نهاد؛ بررسی کم و کیف ارتباط این دو پدیده مورد علاقه و بحث پژوهشگران علوم اجتماعی است. آنچه در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است، تأثیر اشتغال زنان بر انحرافات اعضای خانواده می‌باشد. تحقیقات نشان می‌دهد که دانشمندان اتفاق نظر در این خصوص ندارند. گروهی مخالف اشتغال زنانند و قائل به تأثیر شغل زن بر جرایم اعضای خانواده می‌باشند. آنها به بیان دلایلی همچون عدم ارضای نیازهای عاطفی، یادگیری رفتارهای مجرمانه توسط زنان و فرزندان، افزایش فرصت‌های بزه برای زنان، عدم تأمین نیازهای جنسی مردان و غیره پرداخته‌اند. در نقطه‌ی مقابل، موافقان اشتغال زنان قرار دارند که قائل به عدم تأثیر اشتغال زنان بر انحرافات اعضای خانواده‌اند و دلایلی همچون افزایش پایگاه اقتصادی و اجتماعی خانواده، رشد شخصیت روانی زنان و فرزندان، افزایش سرمایه‌ی اجتماعی و غیره را ذکر می‌کنند. به نظر می‌رسد اشتغال زنان به تنهایی تأثیری قاطع بر جرایم اعضای خانواده ندارد؛ بلکه علاوه بر نوع شغل زن به لحاظ سنگینی و سبکی، مدت زمان اشتغال و غیره باید رضایت و یا عدم رضایت مرد، حمایت اعضای خانواده و غیره را در نظر گرفت.

واژگان کلیدی: اشتغال زن، جرم، خانواده، محرومیت مادری.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1	مقدمه
1	1- تبیین مسأله
2	2- اهمیت موضوع
2	3- اهداف تحقیق
3	4- سوالات تحقیق
3	5- فرضیات تحقیق
3	6- پیشینه و سابقه‌ی تحقیق
4	7- جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری تحقیق
4	8- روش تحقیق و سامانه‌ی دقیق تحقیق
6	فصل اول: کلیات و مفاهیم
7	مبحث اول: مفاهیم
7	گفتار اول: اشتغال
7	الف: تعریف لغوی
7	ب: تعریف اصطلاحی اشتغال
8	گفتار دوم: جرم
8	الف: تعریف لغوی
8	ب: تعریف اصطلاحی
10	گفتار سوم: خانواده
10	الف: تعریف لغوی
10	ب: تعریف اصطلاحی
13	ج: انواع خانواده
13	1- خانواده‌ی گسترده و ویژگیهای آن
13	2- خانواده‌ی هسته‌ای و ویژگیهای آن
14	مبحث دوم: تاریخچه‌ی اشتغال زنان
15	گفتار اول: دوران قبل از صنعتی شدن

- 17..... گفتار دوم: اوایل عصر صنعت
- 19..... گفتار سوم: اواخر عصر صنعت
- 21 **مبحث سوم: انگیزه های زنان از ورود به صحنه های اقتصادی**
- 21..... گفتار اول: انگیزه های مادی و تشکیل سرمایه
- 22..... گفتار دوم: انگیزه های اجتماعی زنان
- 22..... گفتار سوم: انگیزه های خانوادگی زنان
- 23..... گفتار چهارم: انگیزه های شخصی زنان
- 23 **مبحث چهارم: دیدگاهها و رویکردهای متفاوت به اشتغال زنان**
- 23..... گفتار اول: موافقان اشتغال زنان
- 24..... گفتار دوم: مخالفان اشتغال زنان
- 25 **مبحث پنجم: ابعاد آثار و پیامدهای اشتغال زنان**
- 25..... گفتار اول: پیامدهای فردی اشتغال زنان
- 26..... گفتار دوم: پیامدهای اجتماعی اشتغال زنان
- 26..... الف. پیامدهای فرهنگی اشتغال زنان
- 28..... ب. پیامدهای اقتصادی اشتغال زنان
- 29..... ج. پیامدهای سیاسی اشتغال زنان
- 30..... د. تأثیر اشتغال زنان بر بعد خانوادگی
- 31..... 1. تأثیر اشتغال زنان بر کارکردهای خانواده
- 31..... 1-1. تأثیر اشتغال زنان بر کارکرد تربیتی خانواده
- 33..... 1-2. تأثیر اشتغال زنان بر کارکردهای جنسی خانواده
- 36..... 1-3. تأثیر اشتغال زنان بر کارکرد حمایت و مراقبت خانواده
- 37..... 1-4. تأثیر اشتغال زنان بر کارکردهای اقتصادی خانواده
- 38..... 2. تأثیر اشتغال زنان بر انحلال خانواده
- 39..... 2-1. پدیده طلاق
- 39..... 2-2. آثار طلاق بر انحرافات فرزندان
- 41..... 2-3. تأثیرات اشتغال زنان بر طلاق
- 41..... 3-1. استقلال اقتصادی زنان
- 42..... 3-2. کاهش روابط عاطفی زوجین
- 44 **فصل دوم: تاثیر اشتغال زنان بر جرایم فرزندان**
- 45 **مبحث اول: دلایل مخالفان اشتغال زنان**
- 46..... گفتار اول: کاهش سرمایه اجتماعی فرزندان و احتمال افزایش انحرافات آنان
- 50..... گفتار دوم: افزایش میزان بر خورد های فرزندان با افراد مخالف هنجارهای اجتماعی
- 52..... گفتار سوم: کاهش میزان تعاملات فرزندان با مادر و احتمال افزایش جرایم آنان
- 53..... گفتار چهارم: کاهش میزان کنترل مادر بر رفتار فرزندان و افزایش انحرافات آنان
- 54..... الف: کنترل اجتماعی رسمی
- 54..... ب: کنترل اجتماعی غیر رسمی

- گفتار پنجم: عدم ارضای نیازهای عاطفی فرزندان و افزایش انحرافات آنان 55
- الف: محرومیت مادری 56
- ب: آثار فقدان محبت مادری (محرومیت مادری) 58
- ج: رابطه ی اشتغال زنان با محرومیت مادری و پیامدهای آن 63
- د: آثار اشتغال زنان در برخی از انحرافات با تأکید محرومیت مادری 68
- 1 - اعتیاد 68
- 2- خودکشی 70
- 3- فرار از خانه 72
- گفتار چهارم: جایگزینهای نامناسب مادری و تخریب ساختار روانی فرزندان 74
- مبحث دوم: دلایل موافقان اشتغال زنان 77**
- گفتار اول: افزایش سرمایه اجتماعی فرزندان و کاهش انحرافات آنان 77
- گفتار دوم: کاهش فقر و کاهش میزان انحرافات فرزندان 79
- گفتار سوم: کاهش میزان فشارهای اجتماعی و کاهش انحرافات فرزندان 81
- گفتار چهارم: اشتغال زنان و رشد متعادل شخصیت روانی فرزندان 83
- گفتار پنجم: رد نظریه عدم ارضای نیازهای عاطفی فرزندان 85
- گفتار ششم: رد آسیب های روانی ناشی از جایگزینهای مادری 87
- مبحث سوم: در جستجوی دیدگاه اعتدالی و مؤلفه های آن 90**
- گفتار اول: تاثیر سن فرزند بر پیامدهای اشتغال زن 91
- گفتار دوم: تاثیر جنس فرزند بر پیامدهای اشتغال زن 92
- گفتار سوم: تأثیر نوع شغل زن و میزان ساعات کاری او 93
- الف. اشتغال زوجین به صورت تمام وقت 93
- ب. اشتغال زوجین به صورت نیمه وقت اما همزمان 94
- ج. اشتغال زوجین به صورت پاره وقت و غیر همزمان 95
- گفتار چهارم: تأثیر رضایت مادر از شغل بر پیامدهای اشتغال او 96
- گفتار پنجم: تأثیر شکل خانواده بر پیامدهای اشتغال زن 97
- گفتار ششم: تأثیر حمایت خانواده از زن بر پیامدهای اشتغال او 97
- فصل سوم: تأثیر اشتغال زنان بر جرایم سایر اعضای خانواده 100**
- مبحث اول: تأثیر اشتغال زنان بر جرایم و انحرافات آنان 101**
- گفتار اول: دلایل مخالفان اشتغال زن 102
- الف. اضطراب و اختلال روانی ناشی از تعدد نقشها و افزایش انحرافات زنان 102
- ب. افزایش معاشرت های زنان شاغل با افراد منحرف 103
- ج. افزایش موقعیتهای مجرمانه ی زنان شاغل 104
- گفتار دوم: دلایل موافقان اشتغال زنان 106
- الف. رشد شخصیت روانی و اجتماعی زنان شاغل و کاهش بزهکاری آنان 106
- ج. افزایش نظارت بر رفتار زنان شاغل و کاهش احتمال ارتکاب جرم 107

108	د. افزایش احساس تعلق اجتماعی زنان و کاهش انحرافات آنان.....
109	هـ. کاهش فشارهای اجتماعی زنان شاغل و کاهش میزان انحرافات آنان.....
110	و. افزایش قدرت اقتصادی زن و کاهش میزان انحرافات.....
111	گفتار سوم: پذیرش یک دیدگاه اعتدالی و مؤلفه های آن.....
112	الف. تأثیر نوع شغل زنان در پیامدهای اشتغال آنان.....
113	ب. تأثیر میزان درآمد زنان بر پیامدهای اشتغال آنان.....
113	ج. تأثیر حمایت‌های خانواده از زن شاغل بر پیامدهای اشتغال زنان.....
114	د. تأثیر انگیزهی زنان از اشتغال بر پیامدهای اشتغال آنان.....
115	مبحث دوم: تأثیر اشتغال زنان بر جرایم همسران آنها.....
116	گفتار اول: دلایل مخالفان اشتغال زنان.....
117	الف. کاهش روابط عاطفی زوجین و احتمال افزایش انحرافات مردان.....
119	ب. عدم تامین نیازهای جنسی مردان و احتمال افزایش بزهکاری آنان.....
122	ج. افزایش اشتغال زنان عاملی در افزایش بیکاری مردان و انحرافات آنان.....
123	د. اشتغال زنان عاملی در کاهش قدرت مردان و افزایش خشونت.....
125	هـ. اختلال در نظم خانواده و افزایش انحرافات مردان.....
126	گفتار دوم: دلایل موافقان اشتغال زنان.....
126	الف. افزایش قدرت اقتصادی خانواده و کاهش انحرافات مردان.....
128	ب. ارتقاء پایگاه اجتماعی خانواده و کاهش انحرافات مردان.....
129	ج. افزایش نظم و مشارکت آگاهانه مردان در خانواده و کاهش انحرافات آنان.....
130	گفتار سوم: پذیرش یک دیدگاه اعتدالی و مؤلفه های آن.....
131	الف. تأثیر میزان ساعات کاری زنان.....
131	ب. تأثیر رضایت همسر از شغل زن.....
132	ج. تأثیر رضایت و نگرش فکری مرد نسبت به اشتغال زن.....
133	د. تأثیر پایگاه اقتصادی خانواده بر آثار اشتغال زن.....
133	هـ. تأثیر نحوه ی مدیریت نقشهای خانگی و شغلی توسط زنان.....
135	نتیجه گیری و پیشنهادات.....
136	نتیجه گیری.....
142	فهرست منابع.....
143	الف: منابع فارسی.....
151	ب: منابع عربی:.....

مقدمه

مرد و زن، در طول تاریخ جوامع گوناگون، هم‌پای یکدیگر در شکوفایی تمدن‌ها و فرهنگ‌ها شرکت داشته‌اند. در دوران گذشته، زنان سهم بیشتری در فعالیت‌های اقتصادی داشته‌اند، تا جای که آنان می‌توانستند تقریباً در تمام مشاغل حضور داشته باشند. در آن دوران، اقتصاد بر پایه‌ی کشاورزی و دامداری بود و زنان در مزارع به همراه سایر افراد، در تأمین معاش خانواده فعالیت می‌کردند. اساساً یکی از دلایل ازدواج مردان در زمان‌های گذشته، داشتن زنی بود که بتواند آنان را در فعالیت‌های اقتصادی یاری نماید. در جوامع قدیم، یعنی ما قبل صنعت، فعالیت‌های تولیدی و خانگی از یکدیگر جدا نبودند و کار یا در خانه صورت می‌گرفت و یا در نزدیکی آن زنان در مزارع همراه مردان کار می‌کردند و فرزندان نیز آنان را یاری می‌کردند.

بعد از ورود صنعت و افزایش مشاغل صنعتی، زنان وارد بازار کار مزد بگیر شدند و به دلیل تفکیک کار از خانه، آنان ساعاتی را در خانه و در کنار اعضای خانواده حضور نداشتند. این موضوع، مسائلی را در رابطه با ضرورت و یا عدم ضرورت حضور زنان در بازار کار مطرح نمود. اشتغال زنان، از زوایای گوناگونی مورد بررسی و ایراد صاحب نظران قرار گرفته است. یکی از این موارد، بررسی این موضوع می‌باشد که آیا شغل زن و حضور زن در عرصه‌های اقتصادی، بر جرایم و انحرافات اعضای خانواده مؤثر است یا خیر.

1- تبیین مسأله

مسأله‌ی تأثیر اشتغال زنان بر جرایم اعضای خانواده به دو دلیل مطرح گردید؛ اول، کاهش خانواده‌های گسترده و جایگزین شدن خانواده‌های محدود و هسته‌ای به جای آن‌ها؛ توضیح آن که در گذشته، به دلیل این که خانواده‌ها شکل گسترده داشتند و علاوه بر والدین و

فرزندان، سایر خویشاوندان نیز حضور داشتند، کار زن، تعارض آن را با نقش‌های زنان در خانواده آشکار نمی‌کرد؛ چرا که همواره عده‌ای در خانواده حضور داشتند که وظیفه‌ی زنان را انجام دهند و غیبت زنان از خانواده آشکار نبود. دوم، به دلیل افزایش انحرافات و جرایم در سطح جامعه و نقش مهم خانواده در ارتکاب جرایم و پیشگیری از آن و هم‌چنین حساسیت نقش زنان در خانواده، جرم‌شناسان بر آن شده‌اند که تمام عوامل احتمالی مؤثر در ارتکاب بزه و انحراف را مورد بررسی قرار دهند تا بتوانند از ارتکاب آن جلوگیری نمایند.

از جمله عواملی که به نظر می‌رسد در افزایش نرخ جرایم مؤثر باشد، اشتغال زنان است که موضوع پایان‌نامه‌ی حاضر است، البته تأثیر اشتغال زنان متأهل را بر جرایم و انحرافات اعضای خانواده مورد بررسی قرار می‌دهد. شایان ذکر است که مراد از جرم، مفهوم جرم‌شناختی آن است که شامل کلیه‌ی انحرافات اجتماعی که به نوعی نقض ارزش‌های اخلاقی و دینی در جامعه ما به حساب می‌آیند نیز می‌شود.

2- اهمیت موضوع

از یک سو به دلیل افزایش نرخ جرایم و انحرافات و ضرورت شناخت عوامل جرم‌زا و یافتن راهکار برای مقابله و پیشگیری از آن و از سوی دیگر به دلیل حساسیت نقش زنان و حضور گسترده‌ی آنان در صحنه‌های اقتصادی و تعارض نقش شغلی با نقش‌های آنان در خانواده، ضرورت بررسی اشتغال زن به عنوان یک عامل احتمالی در انحرافات اعضای خانواده و پیدا کردن راهکاری برای کاهش اثرات سوء اشتغال زنان آشکار می‌گردد.

3- اهداف تحقیق

در این تحقیق، دنبال اهداف زیر هستیم:

- 1- نقد و بررسی دیدگاه‌های مطرح و قابل طرح در خصوص تأثیر اشتغال زنان بر جرایم اعضای خانواده
- 2- تبیین ابعاد تأثیرگذاری اشتغال زنان بر جرایم اعضای خانواده
- 3- ارائه‌ی راهکارهای مؤثر در جهت کاهش تأثیرگذاری اشتغال زنان بر جرایم و انحرافات اعضای خانواده.

4- سوالات تحقیق

- 1- اشتغال زنان چه تأثیری بر جرایم و انحرافات اعضای خانواده دارد؟
- 2- چه راهکارهایی برای کاهش اثرات سوء اشتغال زنان و پیشگیری از جرایم ناشی از شاغل بودن زن ارائه می‌گردد.

5- فرضیات تحقیق

- 1- اشتغال زنان از این حیث که آنان را از انجام وظایفشان در محیط خانواده غافل می‌کند و همچنین نیازهایی که فرزندان و دیگر اعضای خانواده به حضور زن در خانه دارند را بی‌پاسخ می‌گذارد و باعث دور شدن زنان از نقش‌هایشان در خانواده می‌شود می‌تواند بر بزهکاری اعضای خانواده تأثیر داشته باشد.
- 2- در صورت رعایت تناسب میان نوع شغل و ویژگی‌های زنان، تنظیم ساعات کاری با توجه به مسئله‌ی ضرورت حضور زنان در خانواده و برنامه‌ریزی صحیح در جهت برقراری ارتباط صحیح بین محیط خانواده و محیط شغل و همچنین متناسب ساختن کارها با توانایی‌ها و روحیات زنان می‌تواند در پیشگیری از جرایم اعضای خانواده اقدام کرد.

6- پیشینه و سابقه‌ی تحقیق

در خصوص موضوع تأثیر اشتغال زنان بر جرایم اعضای خانواده، کتاب و یا مقاله‌ای با این عنوان یافت نشد. اما در خصوص اشتغال و پیامدهای آن که مورد استفاده‌ی نگارنده واقع شد، می‌توان موارد زیر را عنوان کرد.

- 1- تنها کتابی که به موضوع پایان‌نامه، نزدیک‌تر بود، کتاب پایگاه و نقش زن در خانواده، اثرات اشتغال زن بر خانواده در آمریکا¹ است که تأثیر شغل زن بر فرزندان، شخصیت زنان، تقسیم کار در خانه، تأثیر اشتغال زن بر شوهر بحث شده است. در مورد آثار که شغل زن می‌تواند بر بزهکاری اعضای خانواده داشته باشد، مطلبی عنوان نشده است.
- 2- اشتغال زنان، پیامدها و راهکارها². در این مقاله نویسنده به بررسی مسأله‌ی اشتغال

---

1. عبدالرسول نفیسی و دیگران، پایگاه و نقش زن در خانواده بررسی اثرات اشتغال زن بر خانواده در آمریکا، (تهران: {بی نا}، {بی تا}).

2. فاطمه عطارد، "اشتغال زنان، پیامدها و راهکارها"، بانوان شیعه، سال سوم، شماره 8 (1385)

زنان پرداخته و پیامدهای مثبت و منفی آن را ذکر کرده است. اما مسأله‌ی تأثیر اشتغال زن بر جرایم و انحرافات اعضای خانواده‌ی آن مورد توجه قرار نگرفته است.

2- مقاله‌ی اشتغال زنان و پیامدهای آن¹، نگارنده پس از بررسی دیدگاه اسلام در مورد جایگاه اشتغال زن، به بررسی ادله‌ی مخالفان و موافقان اشتغال زنان پرداخته شده و پیامدهای اشتغال زنان بررسی شده است. در این مقاله نیز همچون مقالات پیشین، به مسأله‌ی تأثیر اشتغال زنان بر جرایم و انحرافات اعضای خانواده، توجهی نشده است.

3- مقاله‌ی اشتغال زوجین و آثار و پیامدهای آن بر فرزندان²، نگارنده، پس از تبیین نقش والدین در تربیت فرزندان، به بررسی پیامدهای اشتغال زنان پرداخته است. تمرکز بیشتر این مقاله بر نوع و ساعات شغلی والدین است. در این مقاله، جای خالی بحث در مورد اشتغال زنان و آثار آن بر انحرافات اعضای خانواده عنوان یکی از آثار سوء فعالیت اقتصادی زن، دیده می‌شود.

4- بررسی اشتغال زنان متأهل و مشکلات آنان³، تمرکز اصلی این پایان‌نامه، بر مسأله‌ی اشتغال زنان است و به آثار آن بر انحرافات اعضای خانواده، اشاره نگردیده است.

7- جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری تحقیق

درباره‌ی فعالیت‌های اقتصادی زنان، پژوهش‌ها و تحقیقات زیادی شده است؛ ما بحث با این عنوان (تأثیر اشتغال زنان بر جرایم اعضای خانواده از منظر جرم‌شناسی) که پیامدها و آثاری که اشتغال زنان بر انحرافات فرزندان، همسران و خود زنان دارد، با توجه به نقشی که زنان و خانواده در کاهش و ایجاد جرایم و انحرافات دارد، مورد بررسی و کنکاش قرار نگرفته است.

8- روش تحقیق و سامانه‌ی دقیق تحقیق

این تحقیق به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای تدوین شده

---

1. یوسف خیری، «اشتغال زنان پیامدهای آن»، بانوان شیعه، سال سوم، شماره 9 (1385)

2. ابوالقاسم بشیری، «اشتغال زوجین و آثار و پی‌آمدهای آن بر فرزندان»، تقویت نظام خانواده و آسیب‌شناسی آن، (قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، ج 2، 1386).

3. بتول موسوی، بررسی مشکلات زنان متأهل و مشکلات آنان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم

اجتماعی و اقتصادی، آذر 1378

است.

پایانه‌نامه‌ی حاضر، در سه فصل تدوین گردیده است. فصل اول مطابق زوال همه‌ی پایان‌نامه‌ها کلیات موضوع که شامل مفاهیم، تاریخچه‌ی اشتغال زنان و مبانی موضوع است، مورد بررسی قرار گرفته است. تأثیر اشتغال زنان بر جرایم فرزندان آنان به دلیل اهمیت این بحث، در فصل جداگانه‌ای یعنی فصل دوم بیان گردیده است؛ چرا که عقیده‌ی نگارنده بر این می‌باشد که اشتغال زنان، بیشترین تأثیر خود را بر فرزندان زنان شاغل می‌گذارد. فصل سوم که فصل نهایی تحقیق است، تأثیر اشتغال زنان بر سایر اعضای خانواده یعنی همسران و خود زنان شاغل بررسی گردیده و در نهایت نتیجه‌گیری شده و پیشنهادهای ارائه گردیده است.

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

مبحث اول: مفاهیم

گفتار اول: اشتغال

الف: تعریف لغوی

اشتغال واژه‌ی عربی به معنای «به کاری مشغول شدن»¹ است که بر وزن افتعال می‌باشد و آن مطاوعه‌ی باب تفعّل است و «اِشْتَغَلَ بكذا» به معنای تَشَغُلٌ یعنی به کاری مشغول شدن می‌باشد. و ریشه آن شَغَلَ است. ابن منظور کلمه الشَّغْل والشَّغَلَ والشُّغْل والشُّغُل را در یک واژه آورده و گفته است که همه این کلمات به یک معناست و جمع آن اَشْغَال می‌باشد.² در فرهنگ فارسی عمید ذیل اشتغال آمده است:

«مص. [ع] مشغول شدن، به کاری پرداختن، سرگرم شدن به کاری»³

واژه‌ی شغل، در فرهنگ فارسی به معنای «کار و پیشه»⁴ تعریف شده است. کلمه‌ی کار که در بعضی موارد به جای شغل به کار می‌رود در معنای «پیشه و عمل»⁵ و یا «هر چیزی که از شخصی یا شی صادر می‌شود و آنچه که انجام شود»⁶ گفته می‌شود.

ب. تعریف اصطلاحی اشتغال

برای تعریف ابتدای واژه‌ی کار تعریف شود. "در نظریه‌ی اقتصادی کار، کوشش انسانی یا فعالیت است که در جهت تولید هدایت می‌شود و به عنوان یک عامل تولید کار از مواد اولیه، سرمایه و مدیریت جدا و فقط شامل مساعی کارگران در اشتغال است. به معنای دیگر، کار کلیه‌ی

---

1. فرهنگ معین، ذیل «اشتغال».

2. لسان العرب، ذیل «شغل»

3. فرهنگ عمید، ذیل «اشتغال».

4. همان، ذیل «شغل».

5. همان، ذیل «کار».

6. فرهنگ معین، ذیل «کار».

افرادی را در برمی گیرد که برای زیستن کاری کنند. این تعریف به نیروی کاریک ملت برمی گردد که شامل کلیه ی جمعیت قابل اشتغال و بالای یک سن معین می گردد.¹

کاریا فعالیت اقتصادی عبارت است از هر نوع عمل فکری یا بدنی که مطابق قانون کشور و عرف جامعه، غیر مجاز نمی باشد و برای کسب درآمد (نقدی یا غیر نقدی) صورت می گیرد و نتیجه ی آن کالا و خدمات می باشد.²

به طور معمول فعالیت اقتصادی زنان در بخش دولتی اشتغال نامیده می شود. منظور از بخش رسمی اقتصاد، صنعت، خدمات و آن بخش از کشاورزی است که در مقابل آن مزد پرداخت می شود. در این بخش زنان از حمایت بیشتری برخوردارند. بخش غیر رسمی شامل کارهای گوناگون مثل کارهای خانگی، پرورش فرزند، فعالیت زنان روستایی در بخش کشاورزی معیشتی می شود. به طور معمول کار در بخش غیر رسمی اشتغال و کار محسوب نمی شود.³

گفتار دوم: جرم

الف: تعریف لغوی

جرم واژه ای عربی به معنای «گناه، خطا، بزه»⁴ می باشد. بزه نیز واژه ی فارسی در معنای جرم است و به معنای «خطا، گناه و جرم»⁵ آمده است. در فرهنگ عربی، جرم به معنای ذنب یعنی گناه است و اسم فاعل آن «مجرم» می باشد.⁶ همچنین، جرم معادل کلمه ی Crime به معنای جنایت، بزه کاری، خلاف، گناه، بی انضباطی و تقصیر آمده است.⁷

ب: تعریف اصطلاحی

حقوقدانان و جرم شناسان بر این عقیده اند که در سراسر فرهنگ واژگان حقوقی و جرم

-
1. منوچهر فرهنگ، فرهنگ بزرگ علوم اقتصادی، (تهران: البرز، 1371)، ج اول، ص 1145
  2. خدیجه سفیری، جامعه شناسی اشتغال زنان، (تهران: مؤسسه فرهنگی انتشاراتی تیان، 1377)، ص 101
  3. محسن قدیر، "اشتغال زنان از منظر اسلام و غرب"، مجموعه مقالات هم اندیشی، بررسی مسائل و مشکلات زنان، اولویت ها و رویکردها، (قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، 1380)، جلد دوم، ص 102
  4. فرهنگ عمید، ذیل «جرم».
  5. همان، ذیل «بزه».
  6. العین، ذیل «جرم».
  7. کرزن لعلی بزیل، فرهنگ حقوقی، (ترجمه: قدیر گلکاریان و دیگران)، (تهران: دانشیار، 1384)، ص 156.

شناسی، هیچ واژه‌ای از نظر معنا به پیچیدگی واژه‌ی جرم یا بزه نیست. با این وجود، درک معنای این واژه در بررسی وضع قانون و نقض آن و در ارزیابی مجازات، از اهمیت بسزا برخوردار است. تاریخ حقوق کیفری نشان می‌دهد باید بین ارزش‌هایی که نقض می‌شود تفکیک قائل شد.¹ از این رو، حقوقدانان در تعریف جرم تعاریف متفاوتی ارائه داده‌اند، برخی آن را عمل خلاف قانون می‌دانند که محض انجام و یا استیفاء حق نبوده و برای آن مجازاتی مقرر است.² برخی نیز آن را شامل رفتاری می‌دانند مخالف نظم اجتماعی که مرتکب آن را در معرض مجازات یا اقدامات تأمینی، تربیتی، مراقبتی و درمانی قرار می‌دهد.³ در ماده 2 قانون مجازات اسلامی مصوب 1370، جرم به فعل یا ترک فعلی گفته می‌شود که برای آن مجازات تعیین شده است.

جرم (Crime) در فرهنگ انگلیسی به عنوان عمل مثبت یا منفی که قوانین جزایی را نقض می‌کند، تعریف شده و همچنین در این فرهنگ لغت گفته شده جرم (Crime) و جنحه (Misdemeanor) مترادف‌اند با این تفاوت که جرم (Crime) در مورد جرایم شدیدتر استفاده می‌شود.⁴

از دیدگاه جامعه‌شناسان، جرم تخطی از قوانین و مقررات کیفری است. این واژه به غلط در مورد هر رفتار مغایر با الگوهای پذیرفته شده به کار می‌رود و به سختی می‌توان تمام علل جرم‌زا را برشمرد؛ چرا که جرم، در مجموعه‌ای متشکل از علل و عوامل بی‌شمار ارتکاب می‌یابد. به عقیده جامعه‌شناسان، این مجموعه، غیر قابل تکرار است و دارای ابعاد کیفی و کمی از یک سو، فردی و اجتماعی از سوی دیگر می‌باشد.⁵

کج روی (Deviance) به عنوان مفهومی عام‌تر از جرم، رفتاری است که با الگوها و معیارهای پذیرفته شده یا انتظار اجتماعی گروه یا جامعه‌ای خاص مغایر است. از این رو اعمالی چون تقلب، ارتشاء، تکدی، اعتیاد، انحراف‌های جنسی و... را شامل می‌شود. عده‌ای نیز

---

1. علی حسین نجفی ابرند آبادی و حمید هاشم بیگی، *دانشنامه جرم‌شناسی*، (تهران: دانشگاه شهید بهشتی، 1377)، ص 62.

2. محمدباهری و میرزاعلی اکبرخان داور، *نگرشی بر حقوق جزای عمومی*، چاپ دوم، (تهران: مجد، 1384)، ص 104.

3. محمدعلی اردبیلی، *حقوق جزای عمومی*، چاپ هشتم، (تهران: میزان، 1384)، ج اول، ص 120.

4. Henry cambel black، 'Black"s law dictionary'، M.A. westpulation، 1983، P. 195.

5. باقر ساروخانی، *درآمدی بر دایره‌المعارف علوم اجتماعی*، (تهران: نشر کیهان، 1375)، ص 161.

کج رفتاری را به شرایطی تعریف می‌کنند که در آن، رفتار صورتی ناپسند می‌یابد و ناپسندی آن چنان است که از حدود اغماض و چشم پوشی اجتماع فراتر می‌رود. از آثار دانشمندانی چون توماس هابز و فروید می‌توان اینچنین استفاده کرد که کج روی، از کشمکش‌های اساسی بین خواسته‌های طبیعی فرد و فشار تحمیل شده بر او از سوی جامعه به عنوان عضوی از آن ناشی می‌شود.¹

گفتار سوم: خانواده

الف: تعریف لغوی

خانواده در فرهنگ فارسی به معنای خاندان، دودمان، زن و فرزند و فامیل آمده است و همچنین در همین فرهنگ در تعریف خانواده آن را واحد اجتماعی می‌دانند که شامل پدر، مادر و فرزندان آنان است. گاه به معنای وسیع‌تر، بستگان دور و نزدیک را نیز جزء خانواده به شمار می‌آورند.² خانواده در معنای اهل بیت و اهل خانه نیز تعریف شده است.³

ب. تعریف اصطلاحی

خانواده رامی‌توان در زمره‌ی عمومی‌ترین نهادهای اجتماعی دانست که بر اساس ازدواج بین دو جنس مخالف صورت می‌گیرد و معمولاً دارای نوعی اشتراک مکانی است، هرچند که همیشه چنین نیست.⁴ خانواده (Family) به گروهی از افراد اطلاق می‌گردد که پیوندی بر اساس همخونی (نسبی) یا ازدواج (سببی) و یا فرزند پذیری (Adoption) دارند. شکل خانواده، هرم قدرت در آن، کارکردهای خانواده، حجم و دگردیسی آن، از جمله مباحثی است که برای شناخت خانواده در بین صاحب نظران متداول است. تعریف خانواده و کارکردهای آن، نظر به اهمیت این واحد مهم اجتماعی و گسترده‌ی حیظه‌ی عمل آن یکسان نیست. برگس و لاک در اثرشان، خانواده را گروهی متشکل از افرادی می‌دانند که از طریق پیوند زناشویی، همخونی یا پذیرش با یکدیگر به عنوان شوهر، زن، مادر، پدر، برادر، خواهر و فرزند دارای

---

1. همان، ص 205.

2. فرهنگ عمید، ذیل «خانواده».

3. فرهنگ معین، ذیل «خانواده».

4. باقر ساروخانی، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، (تهران: سروش، 1370)، ص 136.

روابط متقابلند و فرهنگ مشترک پدید آورده و در واحد خاصی زندگی می‌کنند. مک آیور در اثرش «جامعه»، گروهی از افراد که دارای روابط جنسی پایا و مشخص‌اند که به تولید مثل و تربیت فرزند منتهی می‌گردد را خانواده نام می‌نهند.¹

در فرهنگ انگلیسی، خانواده به مجموعه‌ای از افراد اطلاق می‌شود که در یک خانه و تحت قدرت و مدیریت یک نفر زندگی می‌کنند و یا گروهی متشکل از زن و شوهر و فرزندان‌شان‌اند.² در فرهنگ انگلیسی آکسفورد، ذیل واژه‌ی خانواده، آن را به گروهی که شامل دو والد و فرزندان‌شان یا دو والد و فرزندان‌شان و خویشاوندان نزدیک است تعریف کرده‌اند.³ در این قسمت لازم است توضیحات بیشتری در رابطه با خانواده و انواع آن ارائه شود. اهمیت خانواده به اندازه‌ای است که آن را خشت اول، بنای معتمدانه و مسئولانه در هر جامعه می‌دانند. رشد و انحطاط هر قوم و ملتی، تا حدود زیادی به خانواده مربوط است و سرآغاز هر حرکت و توقف هر اندیشه‌ای را در آن باید جستجو کرد.⁴ به دلیل این اهمیت است که اسلام توصیه به حفظ آن نموده است: "ای کسانی که ایمان آورده اید خود را با خانواده ی خویش از آتش نگهدارید..."⁵ از آنجا که نهاد خانواده در طول تاریخ و در فرهنگ‌های مختلف در شکل‌های گوناگون تحقق یافته و نیز به جهت اینکه یک خانواده معین ممکن است در معرض حوادثی از قبیل فوت همسر یا طلاق و انتقال به وضعیت تک سرپرستی و یا توقف رابطه‌ی جنسی قرار گیرد، ارائه تعریفی جامع و جهان شمول از واژه‌ی خانواده دشوار می‌نماید و به همین دلیل، تعریف‌های ارائه شده معمولاً با مشکل عدم جامعیت یا عدم مانعیت روبه‌رو هستند. افزون بر این، ارائه تعریف جامع بر این پیش فرض استوار است که خانواده را نهادی جهانی تلقی کنیم در حالی که اتفاق نظری در این خصوص وجود ندارد. به باور عده‌ای از صاحب‌نظران، واژه‌ی خانواده با فرهنگ‌ها و پیشینه‌ی تاریخی جوامع ارتباط دارد. در نتیجه، هر چند تعدادی از دانشمندان علوم اجتماعی، خانواده را نهاد اجتماعی جهانی قلمداد کرده‌اند،

1. باقر ساروحانی، در دایرة المعارف علوم اجتماعی، پیشین، ص 161.

2. Henry cambel black ، p311.

3. L.S. hornby، OXford advanced learner's dictionary، siXthedition، oxforduniversity press، p. 2000.

4. کنگره سراسری انجمن اولیاء و مربیان، خانواده و نقش بنیادین آن، عوارض نابسامانی خانواده بر رشد و تربیت فرزندان، (تهران، بی‌نا، 1373)، ص 473.

5. تحریم، آیه 6.